

CÎTEVA PIESE SCULPTURALE ȘI ARHITECTONICE DESCOPERITE LA ULPIA TRAIANA

Campania de săpături arheologice întreprinse în metropola Daciei romane în anul 1984¹, campanie care avea să fie mai săracă în recolta-re de monumente figurative, a scos totuși la iveală cîteva interesante piese sculpturale din piatră și elemente arhitectonice.

Această destul de mică cantitate de materiale litice descoperite s-a datorat, poate, și faptului că cercetările de specialitate s-au axat mai mult asupra complexului (clădirii), denumit convențional, 003², o mare parte a timpului fiind răpită de înlăturarea masivului strat de dărîmătură existent acolo.

Nota de față are darul de a face o scurtă informare asupra unui număr de șapte piese, toate din piatră, apărute în ruinele amintitului complex, cinci fiind monumente sculpturale și două elemente arhitectonice.

Primele cinci materiale s-au găsit la adîncimile de 0,55—0,60 m, ultimele două între 0,90—1,10 m. Ele aparțin astăzi bogatei colecții romane a Muzeului de arheologie din Sarmizegetusa. Starea lor de accentuată degradare, ca și circulația aceluiași tip în diferite secole (cazul elementelor arhitectonice), nu permit decît o datare largă, obișnuită, în veacurile II—III.

A. PIESE SCULPTURALE

1. *Relief dionysiac*, din marmură, fragmentar. Dimensiuni: 17 × 11,5 × 1,5 cm. Inventar nr. 27063.

Din monument se păstrează doar colțul superior drept, mărginit de un chenar canelat. Din reprezentarea figurată propriu-zisă se conservă, sus, doi ciorchini masivi de struguri și, jos, creștetul unui cap antropomorf, acoperit cu păr ondulat și cărare la mijloc.

Datorită coronei purtate pe frunte, podoabă ce astupă și pavilioanele urechilor personajului, — acel *corymbus* din iederă și rozete, — am putut stabili cu ușurință funcționalitatea acestui fragment sculptural ca aparținînd cultului dionysiac. Cel reprezentat pare a fi Liber Pater sau Libera, partenera sa divină, exclusă fiind posibilitatea de a înfățișa un participant la *thiasos* (satiri, Pan, menade ori bacante). Acestea sînt personaje secundare ale alaiului bacchic și ele sînt reprezentate artistic pe *ex voto*-uri în proporții reduse comparativ cu divinitățile

¹ Din nefericire, această campanie arheologică avea să fie ultima pentru conducătorul colectivului de cercetare, profesorul universitar clujean Hadrian Dai-covicu, care la 4 octombrie 1984 trecea în neîntîlnire.

² Cercetările la complexul 003 au început în anul 1979, ele continuînd și în campania de săpături a anului 1985.

principale ale cultului. Or creștetul personajului de pe acest relief este plasat în mărime chiar aproape de marginea superioară, păstrată, a reliefului. Fragmentul descris se adaugă numeroaselor scene iconografice dedicate veselului protector al viței de vie sau care stau în legătură cu el, descoperite la Ulpia Traiana Sarmizegetusa³.

2. *Fronton de altar*, din marmură, fragmentar. Dimensiuni: 14,5 × 22 × 7,7 cm. Inventar nr. 27064.

Din frontonul monumentului se conservă acrotera stângă și, central, un mic con de pin, în genul celui de pe altarul anepigraf ulpian readus la Muzeul din Sarmizegetusa din curtea fostului conac de la Sîntămăria Orlea⁴ (jud. Hunedoara).

3. *Postament de statueta* (?), din marmură, fragmentar. Dimensiuni: 8,7 × 9,5 × 1,2 cm. Inventar nr. 27065.

Socul, îngrijit confectionat, prezintă părțile de jos ale picioarelor (cu cîte trei gheare) ale unei acvile, care ține cu ele un obiect (?) cu imaginea complet ștearsă. Dacă scena din partea inferioară a piesei s-ar fi păstrat, atunci am fi putut ști cui îi era dedicat monumentul. Așa, doar intuiesc, în cazul că vulturul avea între gheare mănunchiul cu fulgere, că ar fi o *aquila Iovis*, similară ca figuratie cu o statuie fragmentară, descoperită tot la Ulpia Traiana, acum pierdută⁵, sau, dacă ținea un cap de animal (căprior?), atunci neîndoielnic era pus în legătură cu cultul dolichenian, avînd o bună analogie cu alt monument ulpian, as-tăzi păstrat în Muzeul de istorie din Lugoj⁶.

4. *Placă ornamentală*, din marmură, fragmentar. Dimensiuni: 37,5 × 29,5 × 2 cm. Inventar nr. 27066 a—b.

Restul păstrat al plăcii ornamentale este fracturat la rîndul său în două bucăți, care însă se îmbină perfect. Între un chenar adînc incizat și caneluri triunghiulare, ce formează cîte un unghi drept, se înscriu două motive vegetale, care prezintă, de asemenea, această formă geometrică. Este imposibil de indicat rolul funcțional al plăcii, avîndu-se în vedere că din reprezentare se conservă doar o porțiune marginală.

5. *Piesă figurată*, din marmură, fragmentară. Dimensiuni: 27,8 × 31,4 × 12,8 cm. Inventar nr. 27067.

Din lotul de monumente prezentat aici, aceasta este piesa cea mai degradată. Cu foarte mare greutate se pot „descifra” elementele reprezentate. Totuși, se pare că înfățișează un personaj feminin, din care se păstrează doar partea inferioară, și anume, piciorul stîng încălțat într-o cizmă ușoară cu carimb înalt (?) și un rest al tunicii (pînă deasupra genunchiului), avînd falduri bogat drapate. Jos, lingă picior, posibil să

³ Vezi D. Alicu, C. Pop, V. Wollmann, *Figured Monuments from Sarmizegetusa*, BAR International Series 55, Oxford, 1979, p. 80—85, nr. 55—78, cu bibliografia; C. Pop, în *Apulum*, XX, 1982, p. 136, nr. 7, fig. 7 etc.

⁴ D. Alicu, C. Pop, V. Cățanaș, în *ActaMN*, XIII, 1987, p. 128—129, nr. 6, fig. 6.

⁵ D. Isac, în *Banatica*, I, 1971, p. 118, nota 30; D. Alicu, C. Pop, V. Wollmann, *op. cit.*, p. 79—80, nr. 53.

⁶ D. Isac, *op. cit.*, p. 117—120, fig. 3 a—b; D. Alicu, C. Pop, V. Wollmann, *op. cit.*, p. 100—101, nr. 140, pl. CXLIV; S. Sanie, *Culte orientale în Dacia romană*, I, București, 1981, p. 70—71, 89, pl. VI/4.

fie fragmentul unui animal (cu zgardă?), iar în partea dreaptă, de margine, a reliefului, detaliile abia schițate ale unei alte persoane sau viețuitoare. Elementele vestimentare, aparținând personajului central (tunica scurtă și cizma), ar putea, eventual, să designeze pe Diana, plăci votive și statuete cu zeița vinătorii fiind cunoscute la Ulpia Traiana⁷.

B. PIESE ARHITECTONICE

6. *Capitel corintic*, din marmură, fragmentar. Dimensiuni: $21,3 \times 30 \times 6$ cm. Inventar nr. 27068.

Din decorația capitelului se conservă doar câteva astragale și ove.

7. *Bază de coloană*, din marmură, deteriorată. Dimensiuni: înălțimea totală 15,3 cm, lățimea 36,5 cm, diametrul tamburului 31,2 cm. Inventar nr. 27069.

Baza prezintă un tambur cu caneluri duble, puternic marcate și în centru un orificiu larg de fixare a fusului coloanei.

*

Pieșele descrise și în limita posibilităților interpretate îmbogățesc cu încă câteva exemple inedite gama largă și variată a monumentelor patrimoniale provenite din capitala Daciei romane.

CONSTANTIN POP

QUELQUES PIÈCES SCULPTURALES ET ARCHITECTONIQUES DÉCOUVERTES À ULPIA TRAIANA

(Résumé)

Les recherches archéologiques de 1984 dans la métropole de la Dacie romaine, Ulpia Traiana Sarmizegetusa, ont découvert dans l'ensemble 003 cinq pièces sculpturales: 1. relief dionysiaque; 2. fronton d'autel; 3. socle de statuette (?), aux pieds d'aigle; 4. plaque ornementale au motif végétal; 5. pièce figurée représentant un personnage féminin (Diana?) et deux éléments architectoniques; 6. chapiteau corintique; 7. base de colonne.

Les monuments, en marbre, conservés fragmentaires et datés aux II—IIIème siècles, se trouvent aujourd'hui au Musée d'archéologie de Sarmizegetusa (dép. de Hunedoara).

⁷ D. Alicu, C. Pop, V. Wollmann, *op. cit.*, p. 71—74, nr. 19—29, cu bibliografia ș.a.